

Леонід Костенко, Валентина Навроцька

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА НОВІ ФОРМИ СПІВРОБІТНИЦТВА

З 12 по 16 червня 1995 р. у Євпаторії відбулася 2-га міжнародна конференція «Бібліотеки й асоціації в мінливому світі: нові технології та нові форми співробітництва». В її роботі взяли участь понад 600 фахівців з 30 країн. Основний організатор - Державна публічна науково-технічна бібліотека (ДПНТБ) Росії, серед співорганізаторів - Міністерства культури України й Російської Федерації. Голова оргкомітету - президент Міжнародної асоціації користувачів (МАК) CDS/ISIS, перший заступник директора ДПНТБ Росії Я.Л. Шрайберг.

Президент України Л.Кучма надіслав учасникам конференції вітального листа.

Начальник відділу бібліотек та інформаційних систем Міністерства культури України В.Навроцька і начальник управління бібліотек Міністерства культури Російської Федерації Є.Кузьмін доповіли про стрижневі напрями розвитку бібліотечної справи, підкреслюючи, що збільшується кількість відвідувачів бібліотек і відповідно - книговидача. Це свідчить про соціальну значущість і зростання ролі бібліотек у суспільстві. Водночас надходження асигнувань у бібліотечну сферу неадекватне інфляційним процесам, що негативно впливають, насамперед, на комплектування. Бібліотечна справа має розвиватися в напрямі впровадження нових інформаційних технологій і нових форм взаємодії бібліотек.

13-16 червня працювали сім секцій і вісім семінарів та круглих столів.

На секції «Міжбібліотечне співробітництво: плани, перспективи, соціо-культурний аспект, інформаційна взаємодія і ресурси» відзначалося, що бібліотеки країн СНД ще не знайшли ефективних форм співробітництва. Втім, Я.Л. Шрайберг розповів про формування та використання інформаційних ресурсів Російського зведеного електронного каталогу науково-технічної літератури, Є.І. Кузьмін - про проект організації загальнодоступного центру кооперативної каталогізації та теледоступу для російських бібліотек, а зав. відділом Російської державної бібліотеки (РДБ) (Москва) О.О. Лавренова запропонувала створити Російську службу ведення авторитетних (нормативних) записів. Значний інтерес викликали доповіді українських фахівців, зокрема заступника директора Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Короленка (ХДНБ) Т. Гладкової та директора НБ Національного університету «Києво-

Могилянська академія» Т.Ярошенко з питань міжбібліотечного співробітництва.

На секції «Комплектування і збереження бібліотечних фондів. Проблеми передплати та книгообміну» жваво обговорювалося повідомлення заступника генерального директора Російської книжкової палати Г.А. Попова «Про створення Російського «Books in print», який, у першому наближенні, можна вважати електронним аналогом тематичних планів видавництва.

Книжкова палата ім.І.Федорова, вважають українські фахівці, усунулася від виконання своїх функцій, проте економічні негаразди не можуть виправдати її бездіяльності.

Відзначаючи необхідність вітчизняних «Books in print», учасники конференції у той же час наголошували, що сьогодні для всіх бібліотек проблема комплектування - насамперед, фінансова. Директор Російської національної бібліотеки (Санкт-Петербург) В.М. Зайцев проаналізував питання формування національного бібліотечного фонду, а директор Бібліотеки Російської академії наук (РАН) В.П. Леонова підкреслила, що їм для збереження бібліотечних фондів у нинішніх умовах потрібно орієнтуватися, передусім, на так звану превентивну консервацію (підтримку нормальних умов зберігання), а реалізацію масштабних проектів слід відкласти до поліпшення економічного становища. З повідомлень українських фахівців становила інтерес спільна доповідь декана факультету БІС Київського державного інституту культури В.Бабица і доцента В.Загуменної «Національна бібліографія як основа національної системи інформаційно-бібліографічних ресурсів України».

На 2-й секції було також заслухано доповіді про можливості передплатних агентств EBSCO та «Мартінус Найхофф» (Нідерланди) і «Lange & Springer» та «Swets International» (Німеччина). Останнє займається передплатою журналів та інших видань для багатьох бібліотек). У БД цього агенства (доступ до них відбувається в он-лайнному режимі) зберігається інформація про 105 тис. назв журналів, 40 тис. видавництв і тисячі замовників зі всього світу. На основі інформаційних ресурсів БД служба доставки документів «Swets International» здійснює всі операції з комплектування бібліотек періодичними виданнями. З 1993 р. агенство пропонує своїм замовникам новий вид послуг - інформацію на машинних носіях про назви статей у журналах. Для кожної статті наводиться: ISSN, том, номер періодичного видання, прізвища авторів і номе-

ри сторінок. Бібліотека за додаткову плату може замовити повний текст потрібної їй статті і отримати його електронною поштою чи за допомогою факсимільних апаратів. Поєднання старих традицій з сучасною комп'ютерною технікою характерне й для агентств EBSCO, «Мартінус Найхофф» та «Lange & Springer», які допомагають бібліотекам виявити потрібні їм видання, оформляють замовлення, контролюють їх виконання та інформують своїх клієнтів про хід операцій.

Директор міжнародного агентства ISBN Х. Валравенс і заступник директора міжнародного центру ISSN П. Гудефрой провели семінар з міжнародних реєстраційних систем ISBN та ISSN. Відзначалося підвищення ролі і функцій нумераційних систем у глобальних комп'ютерних мережах (2-га секція).

Найбільш представницькою на конференції була 3-тя секція - «Автоматизовані бібліотечні системи та інформаційні технології». Доповіді і повідомлення відбили інтенсивне розгортання робіт з автоматизації обласних бібліотек.

Висловили свої погляди щодо подальшого розвитку автоматизованих систем і представники найбільших бібліотек Росії та України. Вони заявили про намір забезпечити комплексну автоматизацію процесів бібліотечної технології і надати читачам та абонентам можливість виходу в глобальні інформаційні мережі.

При цьому:

РНБ (Санкт-Петербург) і РДБ (Москва) мають намір використовувати для підтримки мережових інформаційних ресурсів та технологій потужну програмну систему VTLIS (США), а для автоматизації локальних технологічних процесів - пакет прикладних програм CDS/ISIS (ЮНЕСКО);

ЦНБ ім. В.І. Вернадського обрала відому програмну систему Alerh (Ізраїль) як засіб підтримки мережових інформаційних процесів та технологій і згадуваний CDS/ISIS для автоматизації локальних технологічних процесів. Крім того, в рамках виконання спільного проекту бібліотеки з її німецькими партнерами використовуватиметься програмний комплекс Allegro, розроблений Брауншвейським університетом;

Російська книжкова палата, ДПНТБ Росії, Державна центральна наукова медична бібліотека (ДЦНМБ) Росії, Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Російської академії сільськогосподарських наук, ДПНТБ Сибірського відділення РАН і ЛНБ ім. В. Стефаніка НАН України підтвердили свою схильність до CDS/ISIS;

Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М.І. Рудоміно надає перевагу програмній системі TinLib (Великобританія).

Бібліотека з природничих наук РАН (єдина серед найбільших бібліотек) орієнтується на власні програмні продукти.

Змістовними були доповіді українських фахівців: головного конструктора автоматизованих систем з Херсона О. Баранова («Створення зведеного електронного каталогу обласних бібліотек України»), зав. відділом Національної парламентської бібліотеки (НПБ) В. Александрова («Формування Автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи бібліотек Мін. культури України») та директора Українського мовно-інформаційного фонду канд. техн. наук В. Широкова («Електронна бібліотека й лексикографічний процесор Українського мовно-інформаційного фонду»).

Жваве обговорення викликала доповідь головного

бібліотекаря РДБ Т.О. Бахтуріної «Основні положення перегляду ГОСТ 7.1-84 «Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления». Доповідачка повідомила про засідання Міжрегіонального комітету з каталогізації, на якому було прийняте рішення припинити розробку нового стандарту на бібліографічний опис документа до отримання (орієнтовно в 1996 р.) нових рекомендацій ІФЛА, що враховуватимуть вимоги сучасних інформаційних технологій. Отже, затримується і розробка та прийняття стандарту на формат бібліографічного запису. Зав. відділом ЦНБ канд. техн. наук Л. Костенко запропонував прийняти тимчасові міжвідомчі методичні рекомендації щодо формату бібліографічного запису. Їх розробку на основі MARC-сумісних форматів і погодження на рівні бібліотек - методичних центрів бібліотечних мереж - можна провести в стислі строки.

На 4-й секції «Он-лайн технології та бази даних на CD-ROM у бібліотеках» розгорнулася дискусія щодо переваг і недоліків цих технологій. Одні наголошували на економічності роботи з базами даних CD-ROM, інші - на можливості оперативного отримання найновішої інформації за допомогою телекомунікаційних систем. Утім, ці технології не є альтернативними. Бібліотеки мають комплектуватися і базами даних на CD-ROM, і надавати читачам та абонентам можливість проводити інформаційний пошук у віддалених БД. Доповідей українських фахівців на 4-й секції не було, що свідчить про певне відставання вітчизняних бібліотек у впровадженні цих найновіших технологій. А от головний бібліограф РДБ Є. Ю. Єласіна розповіла про досвід використання оптичних компакт-дисків у довідково-бібліографічному обслуговуванні, а зав. відділом ДПНТБ Росії М.В. Гончаров доповів про телекомунікаційну систему своєї бібліотеки, яка забезпечує вихід і на бази даних провідних московських бібліотек, і в глобальні інформаційні мережі.

5-а секція «Обслуговування користувачів бібліотек, МБА та служба доставки документів» була малочисловою. Це зумовлено незначними обсягами інформаційних ресурсів в автоматизованих системах бібліотек країн СНД. Привернули увагу доповіді заступника директора ДПНТБ Росії О.О. Єроніної про перспективи розвитку електронної доставки документів, зав. сектором І.Ю. Образцової про систему автоматизованого пошуку й замовлення документів, зав. відділом бібліотеки з природничих наук РАН Т.С. Колерової про нові форми обслуговування абонентів по МБА.

Нечисельною була і 6-та секція «Біомедична, фармацевтична та екологічна інформація: проблеми збору, обробки, використання». Фахівці ДЦНМБ розповіли про створення і використання ЕК для медичних бібліотек (зав. лабораторією М.М. Старкова), методичне керівництво мережею наукових медичних бібліотек у Росії (головний методист М.Ю. Циганова), інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів медичною інформацією (заступник директора О.Г. Петровська).

У роботі 7-ї секції «Бізнес-інформація та інформаційний менеджмент» брали участь і бібліотечні фахівці, і співробітники інформаційних центрів, і представники різних фірм. Зав. кабінетом ділової інформації ДПНТБ Росії О.М. Путіліна підкреслила, що бібліотеки можуть успішно працювати в цій новій для них сфері діяльності. Вони мають переваги перед рядом інформаційних органів, оскільки забезпечують

користувачів не лише спеціалізованою довідковою інформацією, а й відповідними першоджерелами з бібліотечних фондів.

У програмі конференції був передбачений семінар «UNIMARC, USMARC та інші MARC-формати в бібліотеках». Головні доповіді - координатора програми ІФЛА М.-Ф.Плассар «Універсальний бібліографічний облік і Міжнародна програма MARC (UBCIM)» та віце-голови Постійного комітету по UNIMARC М.Віллер «Формат UNIMARC/Authorities: структура та використання». М.-Ф.Плассар розповіла про мету й завдання програми UBCIM та стан її реалізації. Основна ідея цієї програми - кожна країна має здійснювати бібліографічний облік своєї інформаційної продукції і обмінюватися даними реєстраційної бібліографії з іншими державами в MARC-сумісних форматах. М.Віллер обґрунтувала необхідність організації системи авторитетного (нормативного) контролю заголовків бібліографічних записів для врахування розбіжностей у їх поданні та пояснила особливості структури формату UNIMARC/Authorities. Член Постійного комітету по UNIMARC Б.Холт поінформував про перевидання в 1994 р. документації по цьому формату, зав. відділом ДПНТБ Росії С.А.Беляніна повідомила про діяльність робочої групи при ДПНТБ Росії по організації перекладу й видання матеріалів по UNIMARC та USMARC російською мовою.

На семінарі «Універсальна система класифікації Д'юї: сучасний стан і перспективи» центральною була доповідь головного редактора системи класифікації Д'юї Д.Мітчела (США). Він розповів про 20-е (!) видання цієї найпоширенішої в світі системи, яка підтримується в актуальному стані Бібліотекою Конгресу США. Зав. відділом ДПНТБ Росії Л.С.Соловйова відзначила можливість використання десяткової класифікації Д'юї в складі лінгвістичного забезпечення ЕК бібліотеки. Проте більшість присутніх на семінарі, позитивно оцінюючи подану класифікаційну систему і, зокрема, сучасність термінологічного апарату, не схвалювали наміри її використання, бо з цим пов'язані суттєві додаткові витрати.

Значний інтерес викликав семінар «Он-лайнний комп'ютерний бібліотечний центр (OCLC) - електронний доступ до бібліотечних та інформаційних ресурсів». На ньому віце-президент OCLC Ф.Спіс (США) і директор його європейського офісу Д.Бакл (Великобританія) розповіли про історію і сучасний стан центру. Він надає 20-м тис. бібліотек з 61 країни можливість користуватися ресурсами 50 бібліографічних, фактографічних і повнотексових БД. Інформаційним ядром OCLC є зведений ЕК 6700 бібліотек - членів OCLC, в якому нагромаджено понад 29 млн. записів, що розкривають їх сукупний фонд (обсяг 524 млн. од. зб.). Інформаційний експерт компанії Info Technology Supply Ltd Л.Берет (Великобританія) продемонструвала учасникам конференції можливість двох систем: OCLC - PRISM, яка забезпечує каталогізацію та колективне використання ресурсів (зокрема, МБА), і FirstSearch, що являє собою просту довідково-пошукову систему, розроблену для кінцевих користувачів (працюють без допомоги бібліотекарів). Дещо несподіваним для наших фахівців виявився інтерфейс OCLC. Він не мав розвинутої системи «вікон» та «меню» і, на перший погляд, поступався інтерфейсам вітчизняних програмних комплексів. Але саме мінімально необхідна кількість інформації на екрані дисплея і є однією з основних

позитивних рис інтерфейсу OCLC. Отже, нашим програмістам слід менше захоплюватися псевдодизайном на екранах дисплеїв, а більше уваги приділяти їх оптимальному функціональному наповненню.

На одному з круглих столів, а саме: «Діяльність і доєвід ІФЛА» було поінформовано присутніх про основні програми Асоціації та участь у них бібліотек колишнього СРСР, про залучення до роботи в ІФЛА бібліотек обласної ланки, про візит президента ІФЛА Р.Веджворта і її генерального секретаря Л.Фогта в Україну й Росію в лютому 1995 р. та ін. До речі, сьогодні участь бібліотек України в діяльності ІФЛА неадекватна їх потенціалу. Однак, повідомила президент Української бібліотечної асоціації В.Пашкова, членами ІФЛА в цьому році стали НПБ, ХДНБ і Державна бібліотека для дітей (Київ). З 1991 р. членом цієї організації є ЦНБ.

На круглому столі «Дитячі та юнацькі бібліотеки: проблеми і нові рішення» обговорювалися теми «Організація роботи й проблеми дитячих та юнацьких бібліотек» і «Нові рішення та нові технології в дитячих та юнацьких бібліотеках». Зав. відділом Державної бібліотеки для дітей І.Торлін розповів про досвід побудови тезауруса для дитячих бібліотек.

У формі круглого столу пройшло засідання Міжнародної асоціації користувачів CDS/ISIS, популярність якої зумовлена безкоштовністю отримання її версій у світовій мережі дистриб'ютерських центрів (в Україні дистриб'ютером CDS/ISIS є Інститут програмних систем (ІПС) НАН України). Після звіту виконавчого директора Асоціації Б.І.Маршака зав. відділом ДПНТБ Росії О.Й.Бродовський доповів про створену на основі інструментальних засобів CDS/ISIS інтегровану бібліотечно-інформаційну систему ДПНТБ-ІБІС, а також про отриману з ЮНЕСКО останню версію CDS/ISIS, яка функціонує в середовищі Windows (багатозадачної операційної системи з графічним інтерфейсом) і підтримує довільну кількість абеток (латиницю, кирилицю, готику, арабіку тощо). Віце-президент Асоціації, заступник генерального директора Російської книжкової палати Г.А.Попов розповів про випуск оптичного компакт-диску з базою даних поточної реєстраційної бібліографії під управлінням CDS/ISIS (ємність цього диску - 500 тис. записів). Аналогічні диски створили також ДПНТБ і ДЦНМБ Росії.

Мали що сказати про використання цього пакета прикладних програм і українські фахівці. Віце-президент Асоціації, зав. відділом ІПС В.Різниченко повідомив, що в нашій державі понад 100 зареєстрованих користувачів CDS/ISIS (серед них бібліотеки всіх систем і відомств, архіви, музеї, інформаційні служби органів державної влади та управління), а доц. ХДІК І.Фоменко поділився досвідом використання CDS/ISIS у навчальному процесі.

Президент МАК CDS/ISIS Великобританії А.Хопкінсон продемонстрував програмно-технологічний комплекс UNIBASE, що використовує міжнародний комунікативний формат UNIMARC як внутрісистемний формат, повідомив про підготовлений до друку членами Асоціації посібник «The CDS/ISIS Handbook».

Відбулися вибори керівних органів МАК. Її президентом знову обрано Я.Л.Шрайберга.

Під час роботи конференції працювала постійно діюча виставка «Бібліотечні системи, інформаційна і

видавнича продукція». На ній експонувалися програмні системи VTLIS (США), Alerph (Ізраїль), TinLib (Великобританія), Liber (Франція), CDS/ISIS (ЮНЕСКО), «Бібліотека» (Московський університет ім. М.В.Ломоносова), «Марк» (Інформсистема, Москва) і «Бібліофіл» (Головний інформаційно-обчислювальний центр Міністерства культури РФ), орієнтовані на створення автоматизованих бібліотечних систем.

Фахівці дали високу оцінку VTLIS і Alerph, які підтримують багато абеток, графічні зображення, повні тексти, MARC-сумісні формати, ISO-стандарти, інформаційно-пошукові мови класифікаційного та дескрипторного типу і, крім того, забезпечують роботу в глобальних інформаційних мережах на основі он-лайнної системи World-Wide Web. VTLIS до того ж підтримує технологію «мультимедіа», що дає змогу працювати з документами, в яких зафіксовано текст, кольорові ілюстрації, анімації і «живе» відео зі звуком. Дещо менші функціональні можливості у TinLib: ця програмна система сьогодні не підтримує он-лайнних протоколів World-Wide Web, тобто не може ефективно працювати в глобальних мережах. Базовий комплект її поставки коштує 20 тис. доларів США. Представники фірми Liber оцінюють свій програмний продукт у 5 тис. доларів США за базовий комплект поставки. Це простіший пакет прикладних програм. У ньому не підтримується багато абеток та графічні зображення і відсутня он-лайнна система World-Wide Web для роботи в глобальних мережах. Однак збалансоване співвідношення між вартістю і функціональними можливостями дозволили Liber вийти на ринок Росії - цей пакет прикладних програм встановлено в Державній публічній історичній бібліотеці Росії, Московському енергетичному інституті, Красноярському державному університеті та кількох обласних бібліотеках РФ. У першому наблизенні, на один щабель з Liber можна поставити і CDS/ISIS, який сьогодні використовують Російська книжкова палата та переважна кількість найбільших бібліотек Москви.

Національна інформаційна корпорація Росії показала на виставці свою нову розробку - документально-фактографічну інформаційно-пошукову систему «Ар-

тефакт». Хоч остання не є бібліотечною системою, закладені в ній лінгвістичні алгоритми і, зокрема, алгоритми нормалізації лексики заслуговують на вивчення та використання в автоматизованих бібліотечних системах.

Учасниками конференції були, в основному, представники центральних і обласних бібліотек. Очевидно, цим можна пояснити незначний інтерес до програмних систем «Бібліотека», «Марк» і «Бібліофіл», орієнтованих на автоматизацію малих бібліотек.

Видавницьку продукцію на виставці представляли найбільші компанії Європи, серед яких «Springer Verlag» і «K.G.Saur Verlag GmbH & Co» (Німеччина). Новою для наших фахівців була інформаційна продукція на оптичних компакт-дисках, продемонстрована американською компанією «Interloc Systems Group Inc.». Ця продукція включала і бази даних з різних галузей знань, і електронні книги та журнали.

На конференції відбулися презентації нових книг у галузі бібліотечної справи. Передусім це «*Библиотечно-библиографические процессы в системе научных коммуникаций*» В.П.Леорова та «*Автоматизированные библиотечно-информационные системы России: состояние, выбор, внедрение, развитие*» Я.Л.Шрайберга та Ф.С.Воройського. Учасники конференції мали змогу познайомитися з російськими перекладами матеріалів ІФЛА по UNIMARC та UNIMARC/Authorities (ДПНТБ Росії.) Безперечно, що нашим бібліотекам доцільно придбати ці видання.

Конференція проходила на високому рівні. Ні запізнення потягів, ні переноси часу рейсів літаків, ні поломки автобусів, ні тимчасове відключення електроенергії під час сеансу теледоступу до OCLC, ні інші, такі знайомі нам, негаразди сьогодні не змогли погіршити святкову атмосферу на цьому форумі бібліотечних та інформаційних працівників. Від багатьох відомчих та регіональних нарад конференція в Криму вигідно відрізнялася системністю в розгляді всіх аспектів освоєння нових інформаційних технологій та організації нових форм взаємодії бібліотек. Тому одностайною була думка про доцільність її регулярного проведення.

Ірина Якимова

Франківські читання

У науковій бібліотеці Львівського державного університету широко відзначені Дні пам'яті великого українського письменника, літературознавця, наукового та громадського діяча Івана Франка. Його жертвоне служіння рідному народові гідне достойного шанування.

На Франківські читання були запрошені бібліотекарі з усіх областей України та вузівських бібліотек Львова. Учасники читань поклали квіти на могилу Великого Каменяра, що на Личківському цвинтарі, та відвідали літературно-меморіальний музей Івана Франка.

У гарно прикрашеному залі відкрили читання голова зонального методичного

об'єднання бібліотек вищих та середніх спеціальних навчальних закладів західного регіону України, директор НБ ЛДУ М.Божко. В урочистостях взяли участь письменники: лауреат Державної премії України ім. Т.Шевченка Р.Лубківський та голова спілки письменників Л.Рівик, композитор, народний артист України Б.Янівський, а в наукових читаннях - декан філологічного факультету університету, доц. П.Білоніжка, директор наукової бібліотеки Львівської Академії мистецтв, доц. С.Черепанова. Заслухано доповіді: «Незвичайна історія «звичайного чоловіка», «Габілітаційна лекція І.Франка у Львівському університеті», «Творчість І.Франка в контексті українсько-

європейських культурних зв'язків» та ін.

Студенти філологічного факультету показали виставу за п'єсою «Профілі і маски». У науковій бібліотеці було розгорнуто книжкові виставки: «Іван Франко - великий український письменник», «Іван Франко і Львівський університет».

Другий день учасники читань провели на батьківщині письменника, де були щиро зустрінуті ректором Дрогобицького педінституту, проф. В.Скотним, зав. кафедрою укр. літератури М.Шалатою та хором Дрогобицького музучилища. В с.Нагусівці бібліотекарі ознайомилися з експозицією музею-садиби Івана Франка, взяли участь у службі Божій, відвідали Франківський ліс та пройшли стежками Каменяра.